

ГНОСЕОЛОГІЯ

УДК 111.6:168.009

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2019.1.1>**Маді Галина Іванівна**

здобувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26. м. Одеса, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ В ДОСЛІДЖЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ МАРГІНАЛЬНОСТІ

Динаміка суспільного розвитку визначається подіями, що дають імпульс до подальших змін. Сучасне суспільство містить елементи, що стимулюють його подальший розвиток. Під час аналізу економічної маргінальності як багатоаспектного соціокультурного явища було використано інтегративний підхід, що поєднує в собі різні методи дослідження і тісний зв'язок теоретичних уявлень із конкретними реаліями сучасного українського суспільства. Сучасні методологічні підходи в наукових дослідженнях характеризуються плюралізмом та поєднанням різних загальнотеоретичних методів. Для сучасного етапу розвитку науки характерна тенденція до дослідження складних, багатовимірних об'єктів, можливість розгляду яких реалізується в межах єдиної спільної пізнавальної діяльності. У силу багатоплановості проблеми економічної маргінальності використано широкий спектр наукових методів, які дозволили всебічно проаналізувати економічну маргінальність як соціальне явище.

Основною статті були загальнонаукові принципи об'єктивності, конкретності, універсальні методи теоретичного пізнання у вигляді аналізу і синтезу, абстрагування, порівняння та моделювання. Особливо важливий серед загальних методів структурно-функціональний метод, адже аналіз економічної маргінальності невіддільний від розгляду структури соціальних систем і їхніх елементів. У роботі широко використовуються і суто філософські методи: герменевтичний (для аналізу і розуміння джерел дослідження) і діалектичний (для осмислення соціального буття людини і суспільства). Також використовувався конкретно-історичний метод, який полягає в розгляді процесів і явищ в їх єдності, послідовності і розвитку як атрибуту певного соціального часу.

Ключові слова: методологія дослідження, економічна маргінальність, маргінальна особа, маргінальні групи, маргінальна поведінка, маргінальна свідомість.

Вступ. Актуальність вибраної теми полягає в тому, що для сучасного етапу розвитку науки характерна тенденція до дослідження складних, багатовимірних об'єктів, можливість розгляду яких реалізується в межах єдиної спільної пізнавальної діяльності. У силу багатоплановості проблеми економічної маргінальності в даному дослідженні використано широкий спектр наукових методів, які дозволили всебічно проаналізувати економічну маргінальність як соціальне явище.

Теоретичною базою дослідження стали роботи засновників теорії маргінальності Р. Парка і Е. Стоунквіста. Надалі вивченню проблем маргінальності, маргінального статусу та ролі, умов та стадій маргінальності присвячено роботи Т. Веблена, Т. Шибутані, У. Самнера, А. Фаржа, Б. Манчіні, М. Голдберга, Р. Мертона, Г. Зиммеля, В. Зомбарта, М. Тевоза, П. Козловски, А. Гуревича, Є. Головахи, З. Голенкової, О. Ігітханян, В. Шапінського, І. Казарінової, І. Прибиткова, І. Попової, О. Черниша, М. Черниш, М. Бахтина та ін. Дотичні розробки маргіналізму як соціального і політико-правового явища в контексті дослідження антисуспільної поведінки належать А. Атояну, Є. Балабановій, З. Голенковій, Є. Ігітханяну, І. Поповій, Є. Рашковському, Є. Старикову, Б. Шапталову тощо.

Найбільш розробленими і поширеними стали роботи, які розглядають економічну маргінальність у соціально-економічному та соціокультурному ключі. Серед зарубіжних досліджень, які безпосередньо не вивчають економічну маргінальність, але сприяють її розумінню в сучасному соціально-філософському дискурсі, виділяються праці З. Баумана, Л. Свендсена, Р. Сеннета. У них домінують проблеми становища молоді в суспільстві, екстремізму, особистісно-психологічні проблеми, просторової сегрегації, міграційних процесів, проблеми бідності і бездомності, феномена декласування, злочинності, алкоголізму і наркоманії, соціального антиномізму та деякі пересічні з маргінальністю за змістом поняття (такі, як «лімінальність», «андерклас», «ексклюзія»).

Концепції, висвітлені у роботах Р. Баландіна, М. Кагана, С. Кучинського, В. Іноземцева, О. Барда, Ж. Бодрійяра, Ж. Дельоза, І. Хассана та інших, дозволяють осмислити процеси, притаманні сучасному суспільству, виокремити особливості формування соціокультурних відносин, зокрема економічних відносин та інших факторів, які суттєво впливають на економічну маргінальність, що свідчить про зміни не тільки соціально-філософського дискурсу, але й самого соціокультурного простору.

Таким чином, констатуємо існування ґрунтовних праць, які висвітлюють різні аспекти означеної проблеми. Однак цілісного соціально-філософського осмислення окресленої проблеми як у загальнотеоретичному, так і в конкретно-історичному контексті недостатньо, оскільки динаміка сучасних суспільних процесів вимагає більш детального аналізу економічної маргінальності в соціокультурних умовах, що змінюються.

Мета і завдання. Метою статті є подальше філософське осмислення і методологічний аналіз економічної маргінальності як соціального явища в умовах тих трансформаційних процесів, яким підпорядковується сучасне українське суспільство.

Методи дослідження. Під час аналізу економічної маргінальності як багатогранного, суперечливого соціокультурного явища, яке перманентно розвивається, використовувався інтегративний підхід, що поєднує в собі різні методи дослідження і тісний зв'язок теоретичних уявлень з конкретними реаліями сучасного українського суспільства. Основою роботи були загальнонаукові принципи об'єктивності, конкретності, універсальні методи теоретичного пізнання у вигляді аналізу і синтезу, абстрагування, порівняння та моделювання. Серед загальнонаукових методів важливим є використання структурно-функціонального методу, адже аналіз економічної маргінальності невід'ємний від розгляду структури соціальних систем та їхніх елементів. У роботі широко використовуються і суто філософські методи: герменевтичний (для аналізу й розуміння джерел дослідження) та діалектичний (для осмислення соціального буття людини і суспільства). Також використовувався конкретно-історичний метод, який полягає в розгляді процесів і явищ в їх єдності, послідовності й розвитку як атрибуту певного соціального простору та часу.

З огляду на багатогранність проявів, функціональну багатозначність економічної маргінальності, її аналіз вимагав використання низки методів. Теоретико-методологічне вивчення економічної маргінальності в контексті соціальної філософії направлено передусім на аналіз специфічності тих соціокультурних умов буття, що не вписуються в домінуючу парадигму мислення і тим самим часто показують протиріччя як суспільства в цілому, так і економічної системи зокрема. Навіть із цих кількох визначень випливає, наскільки складним є соціально-філософський аналіз економічної маргінальності та пов'язаних з нею елементів соціального і особистісного буття. Саме тому методологічною основою аналізу економічної маргінальності є насамперед системний метод. Економічна маргінальність являє собою складне багатоаспектне явище соціокультурного буття, виявляючи себе як в історичному процесі, так і в конкретному суспільстві, оскільки економічна сфера суспільства сприяє професійній реалізації особистості, її включенню в систему економічної взаємодії і дозволяє задовольнити свої матеріальні потреби.

Слід зазначити, що в методологічному аспекті важливими є теоретичне підґрунтя, де розкриті нелінійні залежності подальшого розвитку сучасного суспільства в умовах глобальних трансформаційних процесів, тому синергетичний метод надав змогу виявити особливості еко-

номічної маргінальності на даному етапі суспільного розвитку. Праці І. Пригожина, І. Стенгерс, Г. Хакена, Н. Моїсеєва та інших учених показують, що розвиток соціальних процесів на сучасному етапі більшою мірою не підпорядковується лінійним алгоритмам.

Соціокультурний метод був використаний під час вивчення феномена економічної маргінальності в контексті глобальних трансформаційних процесів, властивих сучасному суспільству. Глобалізація сучасного світу супроводжується виключно напруженими і суперечливими явищами, зумовленими значною мірою зростанням соціокультурних, економічних, політичних, релігійних та інших форм взаємодії. Ці процеси у свою чергу спричиняють ускладнення соціальної структури, диференціацію професійної структури сучасного українського суспільства, яка впливає на економічні процеси, в тому числі поляризацію прибутків, пов'язану зі зростаючою потребою у кваліфікованій робочій силі, конкуренції та ін.

Результати. Динаміка суспільного розвитку багато в чому визначається ключовими подіями, що дають імпульс до подальших змін. Сучасний багатополлярний світ багатий на різного роду джерела, що стимулюють розвиток. Характер інновацій, що виникають в суспільстві, їх інтенсивність і спрямованість прямо пов'язані з наявністю соціальних структур, готових приймати нове. Неодмінно постає питання про соціальні групи або окремі особистості, які стоять біля витоків цих змін. Звертає на себе увагу те, що багато хто з них має риси або ознаки, які виводять їх за межі певного соціокультурного середовища в граничну, периферійну, маргінальну сферу. Маргінальна свідомість або маргінальне становище, як правило, присутні серед умов, а в ряді випадків є визначальними умовами для здійснення соціокультурних перетворень. Абсолютно точно можна сказати, що особливо чітко маргінальність як соціальне явище проявляється внаслідок зростання політичної та економічної нестабільності.

Таким чином, маргінальність насамперед досліджується в роботі саме як соціокультурне явище, при цьому специфіка підходу пояснюється складністю самого явища. Не видається за можливе виділити тільки соціальні або тільки культурні складники даного феномена під час аналізу конкретних елементів соціальної реальності. Філософське поняття характеризує специфічність різних соціокультурних феноменів, асоціальних або антисоціальних, що розвиваються поза системою соціальних норм і правил і тим самим часто показують протиріччя в системі економічних відносин конкретного суспільства. Е. Гідденс, розмірковуючи про «рефлексивну модернізацію», доходить висновку, що «система добробуту не тільки виявилася нездатною перейти на кращий перерозподіл доходів і суспільного багатства; держава добробуту по суті перетворилася в машину, що забезпечує інтереси пануючого середнього класу» [8, с. 5]. Що стосується поділу ризиків, то за всіх успіхів системи добробуту, на думку Гідденса, не можна не враховувати того, що в епоху рефлексивної модернізації відносно стабільний перерозподіл ризиків у суспільстві стає все більш і більш проблематичним.

Економічна маргінальність в умовах становлення інформаційного суспільства багатовимірною, урбаністичною. Одна з найважливіших проблем сучасного українського суспільства – деформації в соціальній структурі, яка характеризується крайньою нестійкістю як на рівні процесів, що відбуваються в соціальній групі і між ними, так і на рівні усвідомлення особистістю свого місця в системі суспільної ієрархії. Бідність, безробіття, економічна і соціальна нестабільність, нездійсненність надій інтенсифікують процеси маргіналізації населення. У результаті йде активне розмивання традиційних груп населення, становлення нових видів міжгрупових інтеграцій за формою власності, доходів, включеності в усі владні структури. Таким чином, складність загального стану українського суспільства визначає комплексність динаміки маргінальних процесів у ньому. Сучасне українське суспільство в умовах наростання економічних, політичних, соціокультурних проблем відрізняється зростанням безробіття, зростанням цін, злочинності, падінням якості життя.

Дослідження ціннісного змісту культури маргінальних груп та їх положення в сучасному суспільстві здійснюється на основі структурного методу. Характеризуючи економічну маргінальність як соціальне явище, він акцентує увагу на включеності суб'єкта (індивіда, групи, спільноти) в соціальну структуру суспільства, в політичні інститути, економічні механізми

і знаходження його водночас у граничному, пороговому стані по відношенню до культурних цінностей даного соціуму. Головними недоліками суто соціологічного підходу до розуміння маргінальності В. Шапінський вважає зведення її до проблеми існування індивіда або групи на межі декількох соціальних структур соціуму і локалізації економічної маргінальності в межах певних груп, субкультур. На його думку, це збіднює сутність поняття «маргінальність», роблячи його тільки характеристикою девіантної поведінки, а об'єктом аналізу – строго певні соціальні групи. Вказуючи на обмеженість такого підходу, В. Шапінській протиставляє йому соціокультурний підхід до розуміння економічної маргінальності як до певного типу відносин: «Маргінальність – поняття, яке вживається для позначення особливих рис свідомості і поведінки представників соціальних субгруп, які в силу обставин не здатні інтегруватися у велике референтне співтовариство, по відношенню до якого вони і виступають як маргінали. Маргінальна особистість тяжіє до створення антигромадських об'єднань з перевернутою системою цінностей» [7]. Соціальне дно, маргінальний клас неоднорідний, поряд із пасивними його елементами в ньому є й активні, що прагнуть подолати своє становище пригнічених ізгоїв. Це і конструювання власної соціокультурної реальності як альтернативи домінуючою, і відкрита боротьба за докорінну зміну системи суспільства.

Дати чітке визначення маргінального шару і виділити його невід'ємні характеристики складно, існує як мінімум два його розуміння: структуралістське та аксіолого-поведінкове. Сьогодні до нижчого класу прийнято відносити традиційно маргінальні верстви жебраків, бездомних, хронічних алкоголіків і наркоманів, душевнохворих, злочинців. Відмінними рисами «андеркласу» є «бідність, економічна залежність від держави, добровільне або примусове виключення з ринку праці, виключення з поля домінуючої культури» [2, с. 65].

Саме в силу соціально-економічних підстав цей термін містить класовий складник у назві та замінює поняття «люмпен». При цьому негативне ставлення більшості суспільства до нижчого класу пов'язано з тим, що значна частина його представників здатні й можуть брати участь у суспільно-корисній праці та системі економічних відносин взагалі, але, як правило, не прагнуть до цього, вважаючи за краще жити на соціальну допомогу і нелегальні доходи. Маргінальні особистості – це люди, які не відповідають прийнятим у суспільстві нормам, відкинуті суспільством, або самі відкидають його, нерідко вони яскраві особистості, які шукають шляхи відновлення суспільства. Також це можуть бути соціальні групи, що знаходяться на околицях або за межами соціокультурних норм і традицій, характерних для даного суспільства. Маргінальність у даному випадку характеризує особливі риси свідомості й поведінки різних соціальних груп, які в силу обставин не здатні інтегруватися в систему економічних відносин, що існують в суспільстві.

У теорії «постіндустріального суспільства» економічні маргінали протистоять «середньому класу» та інтелектуальній еліті, консолідуються і замикаються в собі, представляючи значну деструктивну силу. У них немає почуття довіри до стандартних норм та інститутів суспільства і немає основи ідентичності з ними. Вони набагато більше ідентифікують себе з неформальними і нелегітимними формами соціальної активності. У постіндустріальному суспільстві в нього немає позитивного ресурсу, але є значний негативний, деструктивний ресурс. Як крайній прояв соціального виключення в сучасному західному суспільстві економічної маргінальності є в ньому дестабілізуючим фактором в довгостроковій перспективі. У даному контексті економічна маргінальність служить демаркаційною лінією, розмежовує принципово різні виміри соціокультурного буття.

Процеси трансформації сучасного суспільства та їх вплив на динаміку економічної маргінальності знайшли відображення в роботах Є. Борінштейна, І. Валлерстайна, Ю. Габермаса, А. Кроукера, М. Кроукера, С. Лема, М. Маклюєна, О. Назарчука, В. Окорокової та ін. Крізь призму діалектичного підходу досліджено, що маргінальність в Україні викликана масовою низхідною мобільністю в умовах загальної кризи, а також тим, що вона носить переважно вимушений характер під впливом зовнішніх факторів, пов'язаних із соціально-економічною та соціокультурною трансформацією суспільства в цілому. Основним критерієм соціальної маргінальності

є невизначеність соціального становища, неповне включення в соціальні структури або повна ізоляція. У соціальній структурі сучасного українського суспільства з'являються нові маргінальні групи, які відрізняються від маргінальних груп стійкого, стабільного суспільства. Серед них: 1) ті, хто в силу сформованих економічних обставин змушені змінювати свій соціально-професійний статус; 2) ті, хто прагне пристосуватися до нових умов і знайти собі заняття, яке допомогло б їм проіснувати в умовах кризи; 3) мігранти – як біженці, так і вимушені переселенці. Крім того, «загони нових маргіналів поповнили працівники бюджетної сфери (науки, культури, освіти), поставлені на межу злиднів, люди похилого віку, випускники шкіл і вузів, не затребувані на ринку праці» [4, с. 70]. Таким чином, основними детермінантами процесу маргіналізації в нашому суспільстві є спад в економіці, безробіття, міграція, зростання злочинності, занепад у соціальній сфері, криза системи цінностей у період модернізації. Все це дозволяє виділити основні фактори маргіналізації сучасного українського суспільства: економічний, політичний, соціальний. Економічний фактор включає в себе такі складники: 1) зміна міжрегіональних зв'язків, яке призвело до послаблення економічної основи цілісності країни; 2) загальний спад виробництва, в результаті якого відбулася зміна галузевої структури економіки; 3) труднощі зі збутом продукції, які призвели до зупинки багатьох підприємств; 4) засилля застарілих технологій і примітивних форм праці, що породило існування величезної кількості малокваліфікованих робітників із низьким рівнем потреб [3, с. 130]. Все це викликало небачене безробіття.

Конкретно-історичний метод дозволив усебічно розглянути багатоаспектність та складність економічної маргінальності як соціального явища та адекватно й коректно виявити його вплив на сучасне українське суспільство. В умовах становлення інформаційного суспільства виникає потреба у висококваліфікованих працівниках, які вміють працювати з новітніми технологіями. Це суттєво впливає на соціальну структуру сучасного українського суспільства.

Економічна маргінальність характеризується в основному як перехідність, суміжність економічного статусу, при цьому включає також свідомі зміни свого економічного становища конкретною особистістю або соціальною групою. Насамперед вона поширюється на тих індивідів або соціальні групи, які пережили кардинальну зміну економічного статусу (наприклад, унаслідок низхідної або висхідної соціальної мобільності), зміну домінуючої системи цінностей, до якої не змогли пристосуватися, зміни в системі виробничих відносин тощо. Одна з особливостей економічної маргінальності в сучасному українському суспільстві полягає в її багатогранності, багатофакторності, що робить можливою свого роду процентну маргіналізацію деяких аспектів життєдіяльності окремого індивіда. Такий різновид економічної маргінальності не обов'язково тягне за собою серйозні зміни і тотальний розрив людини із суспільством.

Сьогодні, вивчаючи економічну маргінальність, використовують також термін «лімінальність» і «ексклюзія». Відповідно, ліміналі є граничними жителями, людьми, що втратили норми співжиття однієї соціальної групи і знаходяться в процесі засвоєння норм іншої соціальної групи (наприклад, біженці, які отримали можливість легально жити і працювати в іншій країні) [6, с. 70]. Окремо ліміналі як категорія населення не виділяються, це позначення ситуації переходу людини від одного статусу до іншого. Даний термін розкриває лише один з аспектів маргінальності. Прикладом перетину маргінальності й лімінальності можна назвати аналіз соціального становлення молоді в аспекті виробничих відносин. Логічно, що маргінальність і лімінальність є дуже близькими поняттями, але між ними є й кардинальні відмінності в тому, як розглядається явище переходу: як процес (це і лімінальність, і маргіналізація) або як фіксований стан (маргінальність).

Ще одним терміном, тісно пов'язаним з економічною маргінальністю і її соціальним проявом, є «соціальна ексклюзія»: «Соціальна ексклюзія безпосередньо пов'язана з процесами соціальної і класової диференціації, <...> що об'єктивно сприяє тому, що між- і внутрікласові зв'язки і взаємодії набувають суперечливих рис» [1, с. 48].

Термін «соціальна ексклюзія» «поступово склався в ході досліджень бідності під час вивчення таких процесів, як маргіналізація, позбавлення та злидні (депривація). Пов'язана

з ним зміна акцентів в аналізі має відношення до нових форм соціальної стратифікації. Попередня, класова стратифікація, що ділила людей на вертикальні шари, поступово заміщується горизонтальною диференціацією на «інсайдерів» та «аутсайдерів». Із приводу цього ведеться активна дискусія: чи вважати групу «маргіналізованих і виключених» суб'єктами реальних процесів інтеграції в громадський «mainstream», або вони – всього лише суб'єкти спеціальної політики, управління та контролю влади в межах їхніх власних депривованих територій» [5, с. 158]. Її розглядають як на макрорівні (для груп суспільства з відсутністю доступу до механізмів інтеграції), так і на мікрорівні (аналіз стану та життя носіїв соціальної ексклюзії). На макрорівні ексклюзія тісно пов'язана з дискримінацією, а на мікрорівні – з депривацією.

Розуміння можливості виключення людини об'єктивними умовами соціального буття особливо важливо в постмодерністських моделях розвитку сучасного суспільства, де ексклюзія розглядається односторонньо, лише як виняток із соціальної, економічної тощо структур: «Раніше бідні розглядалися як «небезпечний клас», за яким треба доглядати, щоб він не заважав «решті суспільства». У даний час «інше товариство» становить більшість населення, і ця більшість, яка була в mainstream, намагається контролювати життя бідних, щоб вони не порушували інтегровану єдність робочого, середнього і вищого класів суспільства. При цьому слід зауважити, що останнім часом соціологічні підходи до вивчення бідності оперують такими поняттями, як абсолютна бідність, оскільки бідність – це завжди ситуація, що визначається як недолік необхідних ресурсів, вимірюваних відповідно до певної соціальної норми» [1, с. 158].

Історико-філософський метод надав змогу простежити генезу поняття «маргінальність». Дослідження феномена економічної маргінальності безпосередньо пов'язані з виникненням поняття «маргінальність» і «маргінал». Це такі поняття, як аномія, девіація, відчуження, декласовані елементи (паупери і люмпени), лімінальність, ексклюзія. Тому проведемо невеличке порівняння з іншими поняттями для їх розмежування й уточнення концептуального змісту.

Соціально-економічний зріз вивчення маргінальності є одним із найголовніших у маргіналістиці, ще у ХІХ столітті терміни «маргінальний» і «маржиналізм» застосовувалися в економічній науці. Таке розуміння зараз орієнтується на матеріальне становище індивідів та їхню роль в економіці і житті суспільства і зазвичай зводиться до розгляду за явних маргіналів жебраків, безробітних. Але ототожнювати ці маргінальні групи не слід, тому що факторів, що призводять до економічної маргінальності, багато, і необхідно враховувати всі особливості. При цьому зауважимо, що зв'язок між економічним статусом і маргінальністю є одним із найбільш стійких і значних. Більш того, становище, яке займають окремі індивіди та соціальні групи в економічній системі конкретного суспільства, дуже актуально для досліджень економічної маргінальності.

Людина, яка втратила зв'язок зі своїм суспільним класом і його інтересами, але не приєдналася до іншого соціального класу, яка не бере участь у суспільному виробництві, зазвичай позначається терміном «люмпен-пролетаріат» (декласовані шари, бродяги, жебраки, кримінальні елементи). Рекрутується з різних класів, не здатний до організованої політичної боротьби. Особливо широко поширений в умовах капіталізму, оскільки є неконкурентоспроможним на ринку кваліфікованої праці.

Висновки. Маргінальна особистість тяжіє до створення антигромадських об'єднань з нетрадиційною системою цінностей. Маргінальність може грати і позитивну роль, коли маргіналізації піддаються найбільш активні, освічені представники суспільства, здатні виробити нові форми економічної взаємодії. Як правило, маргіналами стають люди в зрілому віці, що вже накопичили певний професійний потенціал. Об'єднання в межах нижчого класу різних верств перетворює його в групу, що служить скоріше демаркаційною лінією між суспільством і аутсайдерами, які йому протистоять. Поряд з економічним конфліктом, економічні маргінали зазвичай переживають також етнокультурний, релігійний і правовий конфлікт з іншими соціальними стратами. При цьому поділу всередині самого нижчого класу немає: він сприймається майже як однорідна негативна маса, антисоціальні елементи, загроза суспільної моралі та політичної стабільності.

Недоліки економічної підсистеми конкретного суспільства, згідно з концепцією ексклюзії, породжують негативні зміни в інших сферах життя окремої особистості або соціальної групи. Відмінною рисою соціальної ексклюзії в розрізі вивчення економічної маргінальності є або мінімальна можливість знову інтегруватися в систему економічних відносин, або її повна відсутність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрахамсон П. Социальная эксклюзия и бедность. *Общественные науки и современность*. 2001. № 2. С. 158–166.
2. Балабанова Е. Андеркласс: Понятие и место в обществе. *Социологические исследования*. 1999. № 12. С. 65–70.
3. Кузьменко Т. Соціологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 320 с.
4. Попова И. Новые маргинальные группы в российском обществе (теоретические аспекты исследования). *Социологические исследования*. 1999. № 7. С. 62–71.
5. Напсо М. Соціально ексклюзія як предмет соціально-філософської рефлексії. *Філософська думка*. 2016. № 3. С. 46–55.
6. Тернер В. Символ и Ритуал. Москва : Наука, 1983. 101 с.
7. Шапинский В.А. Культурная маргинальность как социально-философская проблема : дисс. ... к.ф.н. Москва, 1990.
8. Giddens A. *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. Cambridge, 1994.

REFERENCES

1. Abrahamson P. *Sotsialnaya eksklyuziya i bednost* // *Obschestvennyie nauki i sovremennost*. 2001. № 2. S. 158–166.
2. Balabanova E. *Anderklass: Ponyatie i mesto v obschestve*. *Sotsiologicheskie issledovaniya*. 1999. № 12. С. 65–70.
3. Kuzmenko T. *Sotsiolohiia. Navchalnyi posibnyk*. K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2010. – 320 s.
4. Popova I. *Novyye marginalnyie gruppyi v rossiyskom obschestve (teoreticheskie aspektyi issledovaniya)* // *Sotsiologicheskie issledovaniya*. 1999. № 7. S. 62– 71.
5. *Sotsialna ekskliuziia yak predmet sotsialno-filosofskoi refleksii* // Napso M., *Filosofska dumka*. 2016. № 3. s. 46–55.
6. *Terner V. Simvol i Ritual*. M.: Nauka, 1983. 101 s.
7. *Shapinskiy V.A. Kulturnaya marginalnost kak sotsialno-filosofskaya problema: Dis. k.f.n. Moskva*. 1990.
8. Giddens A. *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. Cambridge, 1994.

Madi Halyna Ivanivna

Candidate of Philosophy, Sociology and Management of Sociocultural Activity
State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky”
26, Staroportofrankivska St., Odesa, Ukraine

METHODOLOGICAL APPROACHES IN THE STUDY OF THE ECONOMIC MARGINALITY

The dynamics of social development are determined events that give impetus to further changes. The modern society contains elements, that induce its further development. When analysing the economic marginality as a multidimensional socio-cultural phenomenon, an integrative approach was used. This approach combines different research methods and the close connection of the theoretical ideas to the specific realities of the modern Ukrainian society. Modern methodological approaches in the scientific research are characterized by pluralism and a combination of different basic theoretical methods. At the current stage of the development of science, there is a tendency to study complex, multidimensional objects, the possibility of their consideration being realized within the framework

of a single joint cognitive activity. Due to the multifaceted nature of the problem of the economic marginality, a wide range of scientific methods have been used, which have made it possible to comprehensively analyse economic marginality as a social phenomenon.

The basic scientific principles of objectivity, concreteness, the universal methods of the theoretical cognition in the form of analysis and synthesis, abstraction, comparison and modelling were the basis of the article. The structural and functional method is very important among the basic methods, as the analysis of the economic marginality is inseparable from the consideration of the structure of the social systems and their elements. In this paper, the purely philosophical methods: hermeneutic (for the analysis and understanding of the sources of research) and dialectical ones (for understanding the social existence of man and society) are widely used. A specific historical method, based on consideration of the processes and phenomena in their unity, the sequence and development as an attribute of a certain social time, has been used as well.

Key words: *research methodology, economic marginality, marginal personality, marginal groups, marginal behaviour, marginal consciousness.*